

"Familial consequences of women's upbringing actions during wartime"

Zeynab Raeisi

Level 4 Graduate (Ph.D. equivalent) of Rokn al-Hoda Specialized Seminary, Kerman.

Abstract:

Wars, in addition to their political and military consequences, leave profound effects on the social and familial structures of societies. In such circumstances, women, as the most significant educational agents within the family, play a decisive role in managing psychological and social crises. The aim of this study is to explain the familial consequences of women's educational actions during wartime. The research employs a descriptive-analytical method and utilizes library resources.

The findings indicate that women's educational actions during wartime have had significant consequences at the family level, the most important of which include strengthening family cohesion, reducing psychological harm caused by war crises, establishing emotional support networks within the family, and reproducing moral and cultural values in the family environment. Furthermore, through emotional management of the family and raising children under crisis conditions, women have played a crucial role in maintaining family stability and transmitting the culture of resistance to subsequent generations.

The conclusion of the study shows that during wartime, the family acts as the most important context for the reproduction of the cultural and psychological capital of society, and women's educational actions have played a central role in this process.

Keywords: consequence, upbringing action, women, family, war, emotional support.

دستاوردهای کنش تربیتی زنان در خانواده در دوران جنگ

زینب رئیسی

طلبه‌ی سطح ۴ مدرسه علمیه تخصصی رکن الهدی کرمان.

چکیده

جنگ‌ها افزون بر پیامدهای سیاسی و نظامی، آثار عمیقی بر ساختارهای اجتماعی و خانوادگی جوامع بر جای می‌گذارند. در چنین شرایطی، زنان به‌عنوان مهم‌ترین عاملان تربیتی در خانواده، نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت بحران‌های روانی و اجتماعی ایفا می‌کنند. هدف پژوهش حاضر، تبیین آثار خانوادگی کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ دستاوردهای مهمی در سطح خانواده داشته که مهم‌ترین آن‌ها تقویت همبستگی خانوادگی، کاهش آسیب‌های روانی ناشی از بحران جنگ، ایجاد شبکه‌های حمایت عاطفی در خانواده و بازتولید ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی در محیط خانوادگی است. همچنین زنان با مدیریت عاطفی خانواده و تربیت فرزندان در شرایط بحران، نقش مهمی در حفظ پایداری خانواده و انتقال فرهنگ مقاومت به نسل‌های بعد ایفا کرده‌اند. نتیجه‌ی پژوهش نشان می‌دهد خانواده در دوران جنگ، مهم‌ترین بستر بازتولید سرمایه‌ی فرهنگی و روانی جامعه عمل بوده و کنش‌های تربیتی زنان در این فرآیند نقش محوری داشته است.

واژگان کلیدی: دستاورد، کنش تربیتی، زنان، خانواده، جنگ، حمایت عاطفی.

مقدمه

جنگ یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اجتماعی و تاریخی است که تأثیرات گسترده‌ای بر ساختارهای فرهنگی، روانی و اجتماعی جوامع بر جای می‌گذارد. در این میان، خانواده از نهادهایی است که بیشترین تأثیر را از شرایط جنگی می‌پذیرد. خانواده در شرایط بحرانی جنگ، با مجموعه‌ای از فشارهای روانی، اقتصادی و اجتماعی مواجه می‌شود که می‌تواند ثبات و انسجام آن را تهدید کند. در چنین وضعیتی، زنان مهم‌ترین عاملان تربیتی در خانواده بوده و نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت بحران و حفظ پایداری خانواده ایفا می‌کنند.

در دوران جنگ، کنش‌های زنان صرفاً محدود به فعالیت‌های پشتیبانی یا نقش‌های اجتماعی بیرونی نیست، بلکه بخش مهمی از نقش آنان در حوزه تربیت خانوادگی و مدیریت عاطفی خانواده شکل می‌گیرد. این کنش‌های تربیتی شامل حمایت روانی از اعضای خانواده، انتقال ارزش‌های فرهنگی و دینی، ایجاد امید و معنا در شرایط بحران و تربیت فرزندان در محیطی آکنده از فشارهای اجتماعی است.

مطالعات حوزه خانواده نشان می‌دهد که در شرایط بحران‌های اجتماعی، خانواده به مهم‌ترین پناهگاه عاطفی و اجتماعی برای اعضای خود تبدیل می‌شود و نقش اساسی در تأمین امنیت روانی و حمایت عاطفی افراد ایفا می‌کند. در این میان، زنان به سبب ویژگی‌های عاطفی و لطافت روحی، نقش محوری در ایجاد روابط عاطفی میان اعضای خانواده و حفظ تعادل روانی آن دارند؛ به گونه‌ای که حضور مادر در سال‌های اولیه زندگی کودک، زمینه

شکل‌گیری احساس امنیت و رشد شخصیت سالم را فراهم می‌کند و از بروز برخی ناهنجاری‌های روانی جلوگیری می‌نماید (فرهادی‌نژاد، ج ۱، ص ۵۲۸). همچنین در آموزه‌های اسلامی نیز بر نقش آرامش‌بخش خانواده و به‌ویژه همسران در تأمین آرامش روانی تأکید شده و یکی از کارکردهای مهم زندگی مشترک، ایجاد سکون و آرامش عاطفی در میان همسران دانسته شده است. افزون بر این، بسیاری از آسیب‌های جوامع مدرن ناشی از فقر عاطفی در خانواده دانسته شده و بر این نکته تأکید شده است که محیط خانواده با صفا، صمیمیت و محبت، مهم‌ترین منبع تأمین «غذای عاطفی» انسان و زمینه‌ساز سلامت روانی اعضای آن است (رئیزی و انانی و عیوضی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۴۰).

از سوی دیگر، خانواده مهم‌ترین بستر انتقال ارزش‌ها، هنجارها و عناصر فرهنگی به نسل‌های بعد به شمار می‌آید. بر اساس نظریه سرمایه فرهنگی، خانواده از طریق انتقال دانش، نگرش‌ها و الگوهای فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری هویت فرهنگی و اجتماعی فرزندان دارد (خانزاده، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۹۴). کودک نیز نخستین تجربه‌های فرهنگ‌پذیری خود را در محیط خانواده به دست می‌آورد و ارزش‌ها، هنجارها و باورهای اجتماعی ابتدا در همین نهاد به او منتقل می‌شود (رئیزی و انانی و عیوضی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۴۰). در همین چارچوب، پژوهش‌های مرتبط با زنان و دفاع مقدس نیز نشان می‌دهد که زنان در کنار ایفای نقش‌های اجتماعی، در مدیریت عاطفی خانواده، تربیت فرزندان و تقویت روحیه مقاومت و ایثار در اعضای خانواده نقش مؤثری ایفا کرده‌اند؛ به گونه‌ای که با تربیت فرزندان

مقاوم و حمایت روحی از همسران، زمینه حضور فعال آنان در عرصه‌های دفاعی را فراهم ساختند (هاشمیان، ج ۱، ص ۲۴۶). همچنین مطالعات حوزه خانواده نشان می‌دهد که مادران در شرایط بحران با ایجاد فضایی سرشار از محبت، صمیمیت و امنیت، نقش مهمی در حفظ تعادل عاطفی خانواده و کاهش آسیب‌های روانی اعضا ایفا می‌کنند (مطهری، ۱۴۰۲، ج ۱، ص ۸۶).

با وجود اهمیت این موضوع، بسیاری از پژوهش‌های موجود بیشتر بر نقش‌های اجتماعی یا سیاسی زنان در دوران جنگ تمرکز داشته و کمتر به دستاوردهای تربیتی کنش‌های زنان در سطح خانواده پرداخته‌اند. در حالی که بررسی این آثار می‌تواند به درک عمیق‌تر از سازوکارهای پایداری خانواده در شرایط بحران کمک کند.

بر این اساس، مسئله‌ی اصلی این پژوهش بررسی دستاوردهای تربیتی زنان در خانواده در دوران جنگ است. روش پژوهش روش توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای تلاش می‌کند آثار خانوادگی کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ را تحلیل و تبیین کند.

۱. کنش تربیتی

کنش تربیتی به مجموعه رفتارهای آگاهانه و معناداری اطلاق می‌شود که با هدف شکل‌دهی به ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اعضای خانواده انجام می‌گیرد. این کنش‌ها

معمولاً در قالب تعاملات روزمره‌ی خانوادگی شکل می‌گیرند و شامل آموزش ارزش‌ها، حمایت عاطفی و هدایت رفتاری فرزندان هستند.

در شرایط جنگی، این کنش‌ها اهمیت بیشتری پیدا می‌کنند؛ زیرا خانواده با مجموعه‌ای از فشارهای روانی و اجتماعی مواجه می‌شود. در چنین شرایطی، زنان با مدیریت عاطفی خانواده و ایجاد فضای حمایتی، نقش مهمی در حفظ تعادل روانی خانواده ایفا می‌کنند.

۲. دستاوردهای خانوادگی کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ

جنگ به‌عنوان یکی از شدیدترین بحران‌های اجتماعی، ساختارهای زندگی فردی و خانوادگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در چنین شرایطی خانواده به مهمترین نهاد حمایت روانی و اجتماعی تبدیل می‌شود و نقش زنان در حفظ تعادل عاطفی و تربیتی خانواده اهمیت مضاعفی می‌یابد. زنان با کنش‌های تربیتی خود، نه تنها به مدیریت بحران‌های روانی و اجتماعی در درون خانواده کمک می‌کنند، بلکه زمینه‌ی انتقال ارزش‌ها و تقویت همبستگی خانوادگی را نیز فراهم می‌سازند.

بررسی تجربه‌ی جوامع درگیر جنگ، به‌ویژه جنگ تحمیلی ایران نشان می‌دهد که کنش‌های تربیتی زنان نتایج مهمی در سطح خانواده داشته است. این پیامدها را می‌توان در دو دسته‌ی کلی دستاوردهای روانی-عاطفی خانواده و دستاوردهای فرهنگی-ارزشی خانواده طبقه‌بندی کرد.

۱.۲. تقویت همبستگی و همدلی بین اعضا

یکی از مهمترین دستاوردهای تربیتی زنان در حوزه‌ی خانواده در دوران جنگ، تقویت انسجام و همبستگی درون خانواده است. انسجام خانوادگی به میزان پیوند عاطفی، همکاری و همدلی میان اعضا اشاره دارد و از مهمترین شاخص‌های سلامت خانواده محسوب می‌شود. در شرایط جنگی که ناامنی، اضطراب و فشارهای اقتصادی و اجتماعی افزایش می‌یابد، خانواده بیش از هر زمان دیگری به محیطی برای حمایت عاطفی و پایداری روانی تبدیل می‌شود.

در چنین فضایی زنان نقش اساسی در حفظ تعادل عاطفی خانواده ایفا می‌کنند. آنان با مدیریت عاطفی روابط خانوادگی، ایجاد فضای همدلی و کاهش تعارض‌های احتمالی میان اعضای خانواده، به حفظ انسجام خانواده کمک می‌کنند. مادران با تقویت روابط عاطفی میان فرزندان و همچنین ایجاد حس مسئولیت و همدلی در میان اعضای خانواده، نقش مهمی در تقویت همبستگی خانواده دارند.

در تجربه‌ی جنگ تحمیلی ایران نیز زنان با پذیرش مسئولیت‌های گسترده در اداره‌ی خانه و تربیت فرزندان توانستند ثبات خانواده را حفظ کنند. بسیاری از همسران رزمندگان با صبر و استقامت، شرایط دشوار غیبت طولانی همسران خود را تحمل کرده و با ایجاد فضای عاطفی پایدار در خانواده از فروپاشی آن جلوگیری کردند. در منابع مربوط به دفاع مقدس نیز به این نقش اشاره‌های بسیاری شده است؛ چنان‌که در کتاب «عرصه‌های حضور

اجتماعی زن» از ایثار و صبر همسران و مادران رزمندگان به عنوان عاملی مهم در حفظ پایداری خانواده یاد شده است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸، ج ۱، ص ۱۹۵).

از منظر نظریه ساختاری خانواده، پژوهشگران بر اهمیت نقش والدین، به ویژه مادر، در حفظ انسجام و تعادل خانواده تأکید دارند. مینوچین سلامت خانواده را در گرو قرار گرفتن هر عضو در جایگاه مناسب و انجام نقش‌های مکمل زن و شوهر می‌داند و وجود روابط عاطفی، حمایت والدین و سلسله مراتب روشن قدرت را از عوامل اصلی پایداری ساختار خانواده معرفی می‌کند (مظلومی، ۱۳۶۴، ج ۱، ص ۳۵).

۲.۲. کاهش فشار روانی ناشی از جنگ

جنگ معمولاً با پیامدهای روانی گسترده‌ای همراه است؛ از جمله اضطراب، ناامنی، ترس و فشارهای روانی. این فشارها می‌تواند سلامت روانی اعضای خانواده، به ویژه فرزندان را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. در چنین شرایطی خانواده به مهمترین منبع حمایت روانی برای افراد تبدیل می‌شود و زنان نقش محوری در ایجاد این حمایت ایفا می‌کنند.

مادران با ایجاد فضای عاطفی امن در محیط خانه، به فرزندان کمک می‌کنند تا فشارهای روانی ناشی از شرایط جنگی را بهتر تحمل کنند. آنان با تقویت امید، صبر و استقامت در فرزندان و سایر اعضای خانواده به کاهش اضطراب و نگرانی‌های ناشی از جنگ کمک می‌کنند. علاوه بر این، زنان با مدیریت هیجانات منفی، به تثبیت تعادل روانی خانواده کمک می‌کنند.

در منابع اسلامی نیز به اهمیت آرامش خانوادگی در شرایط بحران اشاره شده است. قرآن کریم خانواده را محل سکون و آرامش معرفی می‌کند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۲۴۱). در شرایط جنگی، ایجاد چنین آرامشی نقش مهمی در حفظ سلامت روانی خانواده دارد. همچنین در منابع مربوط به دفاع مقدس آمده است که زنان با تقویت روحیه امید و استقامت در خانواده، به حمایت روانی از رزمندگان و خانواده‌های آنان کمک می‌کردند (سیدی‌جربندی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۲۶۳).

۳.۲. ایجاد شبکه‌ی حمایت عاطفی در خانواده

از دیگر دستاوردهای مهم کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ، شکل‌گیری شبکه‌های حمایت عاطفی در خانواده است. شبکه‌ی حمایت عاطفی به مجموعه روابط حمایتی میان اعضای خانواده اشاره دارد که در شرایط بحران به کاهش فشارهای روانی و تقویت همبستگی اجتماعی کمک می‌کند.

زنان با تقویت روابط عاطفی میان اعضای خانواده، زمینه‌ی شکل‌گیری چنین شبکه‌ای را فراهم می‌کنند. آنان از طریق ایجاد فضای گفتگو، همدلی و مشارکت در امور خانواده، روابط میان اعضای خانواده را تقویت می‌کنند. این روابط حمایتی به اعضای خانواده کمک می‌کند تا در مواجهه با بحران‌های ناشی از جنگ احساس تنهایی و بی‌پناهی نداشته باشند. در دوران جنگ، بسیاری از مادران نقش مهمی در ایجاد این شبکه‌ی حمایتی داشتند. آنان با حفظ ارتباط عاطفی میان اعضای خانواده و ایجاد روحیه همکاری و همیاری،

۴.۲. پرورش ارزش‌های فرهنگی و معنوی

از دیگر دستاوردهای مهم کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ، پرورش ارزش‌های فرهنگی، اخلاقی و معنوی در خانواده است. آنان ارزش‌هایی مانند ایثار، مقاومت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و فداکاری را به نسل‌های بعد که از طریق روایت‌گری تجربه‌های جنگ، منتقل می‌کنند.

در تجربه‌ی جنگ تحمیلی ایران، مادران نقش مهمی در تربیت نسلی مقاوم و ایثارگر داشتند. بسیاری از رزمندگان، ارزش‌های جهاد و دفاع از کشور را در محیط خانواده و تحت تأثیر تربیت مادران خود آموخته بودند. در این زمینه، رهبر انقلاب اسلامی نیز بر نقش زنان در تقویت روحیه‌ی مقاومت در جامعه تأکید کرده و معتقدند که اگر زنان فرهنگ ایثار و مقاومت را در خانواده ترویج نمی‌کردند، انگیزه‌ی حضور مردان در جبهه‌ها به صورت گسترده شکل نمی‌گرفت (منصورنژاد، محمد، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۷۵).

علاوه بر این، مادران شهدا با صبر و استقامت خود، الگویی از ایمان و پایداری را برای نسل‌های بعد به نمایش گذاشتند. در منابع مربوط به دفاع مقدس آمده است که استقامت

مادران شهدا نقش مهمی در استمرار روحیه‌ی مقاومت در جامعه داشته است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸، ج ۱، ص ۲۰۷).

نتیجه

کنش‌های تربیتی زنان در دوران جنگ نقش مهمی در حفظ پایداری خانواده و کاهش پیامدهای منفی بحران‌های اجتماعی داشته است. زنان با مدیریت عاطفی خانواده، ایجاد فضای حمایتی و انتقال ارزش‌های فرهنگی، توانستند نقش مؤثری در حفظ انسجام خانوادگی و کاهش آسیب‌های روانی ناشی از جنگ ایفا کنند.

همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که خانواده در دوران جنگ به مهمترین بستر بازتولید ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی تبدیل شده و زنان به‌عنوان محور تربیتی خانواده نقش کلیدی در این فرآیند داشته‌اند. از این رو می‌توان گفت کنش‌های تربیتی زنان نه تنها به حفظ ثبات خانواده در شرایط بحران کمک کرده، بلکه در تداوم فرهنگی و اجتماعی جامعه نیز نقش مهمی ایفا کرده است.

بر این اساس، توجه به نقش تربیتی زنان در شرایط بحران می‌تواند به توسعه‌ی الگوهای مؤثر برای تقویت تاب‌آوری خانواده در مواجهه با بحران‌های اجتماعی کمک کند.

منابع * قرآن کریم

۱. خامنه‌ای، سیدعلی. **عرصه‌های حضور اجتماعی زن** (برگرفته از بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای)، تهران: انقلاب اسلامی، ۱۳۹۸.
۲. خانزاده، زینب، رفعتی‌آلاشتی، کبری، و سیدنقوی، میرعلی. **مجموعه مباحثی در مدیریت رفتار سازمانی پیشرفته**، تهران: مهکامه، ۱۳۹۳.
۳. رئیسی ووانانی، حسین، و عیوضی، غلام‌حسن. **رسانه و نقش خانواده در تولید ملی**، حمایت از کار و سرمایه ایرانی. قم: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۱.
۴. سیدی‌جربندی، رقیه. **مشارکت اجتماعی زنان از منظر قرآن و روایات**، رشت: کتاب مبین، ۱۳۹۰.
۵. فرهادی‌نژاد، محسن، و الوندی‌ناشر، مهسا. **گفتارهایی در مدیریت رفتار سازمانی: نگرش کاربردی**، سمنان: دانشگاه سمنان، ۱۳۹۸.
۶. قرائتی، محسن. **تفسیر نور**، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳.
۷. مطهری، مرتضی. **فطرت و تربیت**، تهران: صدرا، ۱۴۰۲.
۸. مظلومی، رجبعلی. **کلیدهای تربیتی و تعلیمی برای اولیای تربیتی**، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۶۴.
۹. منصورنژاد، محمد. **وحدت مردمی - حضور روحانیت**، قم: زمزم هدایت، ۱۳۸۶.
۱۰. هاشمیان، محمدحسین. **زن در مقام مبلغ**: درآمدی بر الگوی مطلوب مبلغ زن، قم: پژوهشکده باقرالعلوم (ع)، ۱۳۹۵.

۱۱. همتی، محمد. **بایسته‌های اخلاقی بازنمایی حضور اجتماعی زنان در رسانه ملی**، قم: صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، نشر دین و رسانه، ۱۳۹۹.

